

Előszó

Ez a több szerzőt tömörítő kötet bemutatja, hogyan lehet a transzlingválással támogatni a kétnyelvű roma tanulók tanulását az alapvetően egynyelvű iskolarendszerekben. A kötet egy nyelvészeti etnográfiai kutatás és egy részvételi jellegű nyelvpedagógiai projekt eredményeit tekinti át, amelyet Magyarországon és Szlovákiában végeztek kutatók, általános iskolai tanárok, tanárjelöltek és kétnyelvű roma résztvevők. Ami lehetővé tette számunkra, hogy a kutatás utolsó szakaszait és az írás nagy részét elvégezzük, az egy Erasmus+ által finanszírozott projekt volt, ami jelen kötetnek is a címét adja: Transzlingválás az egyenlő esélyekért: romani beszéd az iskolában (a továbbiakban a TRANSLANGEDUROM rövidítést a projektre utalva használjuk).

A könyv holisztikus módon mutatja be a transzlingválást mint nyelvpedagógiai hozzáállást. Minden fejezet ugyanazon a projekten alapul, és a transzlingválás egy-egy eltérő aspektusát helyezi előtérbe a kutatási helyszínekről származó empirikus adatok, köztük 35 rövidfilm segítségével, amelyek mindegyike videofelvételen rögzített transzlingváló tantermi pillanatokból és azokhoz fűzött kommentárokból áll. Ez az adattár lehetővé teszi az olvasó számára, hogy közvetlenül tanúja legyen az osztálytermi pillanatoknak, anélkül, hogy pusztán a kutatók beszámolóira kellene hagyatkoznia. A könyvben a kutatással hivatásszerűen foglalkozó és azzal egyébként nem foglalkozó résztvevők közösen írták, a kötet pedig utóbbiak hangját is az akadémiai írás hagyományaihoz igazodva idézi meg. A szerzők között vannak olyan tanárok, akik a projekt iránti hosszú távú elkötelezettségüknek köszönhetően a legszélesebb körű tapasztalatokat gyűjtötték össze a transzlingváló megközelítésekkel kapcsolatban, tanárjelöltek, egyetemi hallgatók és doktori kutatók, akik részt vettek az adatgyűjtésben és a projekt megvalósításában, illetve helyi szülők, akik az iskola és a projekt iránti elkötelezettségüknek köszönhetően vettek részt a transzlingváló tevékenységekben. A hivatásszerűen kutatással foglalkozó szerzők különböző diszciplináris perspektívákat képviselnek, mint például a neveléstudomány, a tanárképzés, az alkalmazott nyelvészet és a szociolingvisztika.

A kötet legfontosabb módszertani vállalása, hogy valamennyi résztvevő csoport tagjait társszerzőként kezeli, akiknek a hozzájárulása különböző nézőpontokkal gazdagítja a könyvet. Ez a módszertani hozzáállás határozza meg a kötet nem lineáris és nem hierarchikus felépítését: a fejezetek mind többféleképpen kapcsolódnak egymáshoz, és a transzlingválás különböző, de egyaránt fontos jellemzőit mutatják be. A kereszthivatkozások gazdag, mégis világos rendszere lehetővé teszi az olvasónak, hogy a számára legmegfelelőbb sorrendben és módon ismerkedjen meg a könyv fejezeteivel. A különböző tudásformák – beleértve az akadémiai és a helyi tudást is – iránti elkötelezettségünk azt jelentette, hogy minden közreműködőt bevontunk az írás folyamatába, és mindenki írásai főszöveggé szerepelnek. Ez magyarázza a kötet társszerzőinek magas számát. Minden fejezetnek volt egy fő szerzője, aki a többi szerző munkájának koordinálásáért felelt, ami magába foglalta az íráshoz szükséges műhelymunka szervezését, valamint a többi szerzői csoport tagjai által írt szövegek megvitatását és összegyűjtését.

Írásmódunk a szerkesztői feladatokra gyakorolt háromféleképpen is hatással volt. Először is, miközben több fejezet fő szerzői vagy társszerzői voltunk, arra is figyeltünk, hogy az egész könyv átfogó narratíváját megalkossuk. Másodsor, a nagyrészt koherens narratíva és az a tény, hogy a kötet egyetlen projekt eredményeit tárgyalja, olyan szövegműfaj eredményezett, amely a monográfiákra jellemző vonásokat mutat. Ugyanakkor minden egyes fejezet önálló tanulmány, saját témával és módszertani megközelítéssel. Harmadsor, a kötetben szereplő szövegek különböző műfajokat képviselnek, beleértve az

esettanulmányokat, reflexiókat, terepmunkanaplókat, leíró részeket, valamint az elemző, kifejtő prózát. A többféle nézőpont és szövegműfaj bevonásával célunk, hogy reflektáljunk a résztvevő csoportok tudásgyakorlatainak sokféleségére.

A kötet három fő részre oszlik. Ezek közül az első bemutatja a kutatási helyszíneket és az ott élő embereket jellemző társadalmi és nyelvi ideológiákat és gyakorlatokat. A második rész bemutatja munkamódszereinket és elméleti elkötelezettségünket. A harmadik rész olyan fejezetekből áll, amelyek a projekt helyszínein folytatott transzlingváló oktatási gyakorlatok egy-egy sajátos perspektíváját tárgyalják.

Az 1.1. fejezet a nyelvpolitika globális trendjeinek összefüggésében tekinti át a történelmi és kortárs nyelvpolitikákat Európában általában és különösen a kutatásunkban részt vevő országokban. Kiemeli, hogy a nem sztenderdizált és transzlingvális beszédmódok az intézményi keretek peremén léteznek az egynyelvűségi és a kettős egynyelvűségi magyarországi és szlovákiai kontextusokban, amelyeket az államok hivatalos nyelveként elfogadott, néven nevezett nyelvek (magyar és szlovák) uralnak. Az 1.2 fejezetben elemzői álláspontunk eltávolodik a néven nevezett nyelvektől, és a romani nyelvhez kapcsolódó beszédmódokra összpontosítunk, amelyeket a transzlingválás elméleti keretében, heterogén repertoárok részeként írunk le. A fejezet rámutat, hogy a romani nyelvre irányuló sztenderdizációs kísérletek ellentmondásosak, és amellet érvel, hogy a transzlingváláson alapuló oktatás bevezetése reálisabb esélyt kínál a romani nyelvet beszélők számára iskolai sikereik fokozására. Az 1.3 fejezet, a bevezető rész utolsó fejezete a két kutatási helyszínt, Szímőt (Zemne), egy dél-szlovákiai falut, és Tiszavasvárit, egy kelet-magyarországi várost három nézőpontból mutatja be, a jellemző társas viszonyokra összpontosítva. A leírás szinergiái három perspektívában bontakoznak ki: a kutatóé, a helyi többségi tapasztalatot képviselő tanaré és a szülőké, akiknek a hangja a helyi kisebbség nézőpontját képviseli.

A kötet második tematikus egysége a módszertani megfontolásokra összpontosít. A 2.1 fejezetben a nyelvészeti etnográfiai kutatási tevékenységeket és azokat a kísérleti projekteket mutatjuk be, amelyek megalapozták részvételi megközelítésünket, és a TRANSLANGEDUROM projekt elindításához vezettek. Ennek jellemzői, sajátosságai mellett tárgyaljuk e fejezetben az adatgyűjtés módszertani és etikai dilemmáit is. A 2.2 fejezet az adatfeldolgozás három szempontjára összpontosít. Először is, leírjuk az adatgyűjtés elveit és folyamatait, köztük a transzlingváló osztálytermi pillanatok filmezéshez való kiválasztásának módját. Másodszor kifejtjük, hogyan tematizáltuk a 35 rövidfilmet a nyers felvételekből kirajzolódó szempontok alapján. Itt ismertetjük az online munka szerepét, amely nagyrészt a Covid-19 következménye volt, valamint a romani részek magyar, illetve az egész kötet angol nyelvre való fordításával kapcsolatos etikai és gyakorlati megfontolásainkat. A 2.3 fejezet bemutatja a koncepcióval és az elemzéssel kapcsolatos megfontolásainkat, különös tekintettel arra, hogy a rizóma metaforája hogyan alakította a transzlingválásról való gondolkodásunkat, és hogyan befolyásolta e könyv felépítését.

A könyv harmadik része tíz fejezetre tagolódik, amelyek mindegyike a transzlingválás egy-egy aspektusát tematizálja. Egy-egy fejezetet olvasva az olvasó a transzlingválás egy-egy központi eleméhez jut el, de ezek összekapcsolódnak a többi fejezetben tárgyalt más központi elemekkel. Ezt a koncepciót erősíti a videóanyag, például mivel a különböző fejezetek más-más szemszögből hivatkoznak ugyanarra a videofelvételre. A 3.1 fejezet a többnyelvű romákra jellemző nyelvi repertoár jellemzőit tárgyalja a tiszavasvári romák példáján keresztül, kitérve arra a kérdésre is, hogy a tanárok transzlingváló álláspontja hogyan alakul a tanulók komplex repertoárjából kiindulva. Az elemzés rávilágít arra, hogy a többnyelvű roma beszélők másképp érzékelik a nyelvi határokat, mint az egynyelvű környezetben szocializálódott beszélők, például a tanárok, aminek fontos következményei vannak a

gyerekek iskolai tanulmányaira nézve. A 3.2 fejezet azt követi nyomon, hogy a transzlingváló hozzáállás hogyan strukturálja át a meglévő hierarchiákat az osztálytermi interakciós gyakorlatokban. Kiválasztott osztálytermi pillanatok elemzésével feltárjuk, hogy pontosan hogyan történik ez az átalakulás. A transzformatív osztálytermi folyamatokat és hatásaikat mind a tanár, mind a tanulók tekintetében tárgyaljuk, különös tekintettel arra, hogy a transzlingválás hogyan szolgál a reflektív pedagógiai gyakorlatok eszközeként, és hogyan növeli a belső motivációt mind a pedagógusokban, mind a gyermekekben. A 3.3 fejezet bemutatja a kulturális mediáció és a nyelvi kreativitás típusait és jellegzetességeit a transzlingváló osztályteremben. Azáltal, hogy a tanulók az egy sor kontextusban (pl. a tanulók otthonában) elsajátított konstrukciós mintáikat más kontextusokban (pl. az iskolában) aktiválják, a tanulók a tantárgyi diskurzusokat saját beszédmódjaikhoz igazítva sajátíthatják el, ezáltal átrendezve a diskurzusok határait és jellegzetességeit. Az ilyen gyakorlatokat konkrét példákon keresztül tárgyaljuk, különös tekintettel a tanulók közvetítői szerepére az otthoni és az intézményi környezet között. A 3.4 fejezet a tanárok transzlingváló interakciós gyakorlatainak különböző formáit és azok visszhangját vizsgálja az osztályteremben: azt, hogy ez milyen módon támogatja a diákok tanulását. A tanárok transzlingválásának a tanulási folyamatra gyakorolt hatását a tanárok és a diákok megváltozó partnerségében határozzuk meg, mivel kapcsolatuk támogatóbbá válik, miközben a hierarchia helyett a közös bizalomra épül. A 3.5 fejezet kifejti, hogy akár csak néhány tanár transzlingváló hozzáállása hogyan befolyásolhatja az attitűdöket és a nyelvpolitikát az egész iskolában, kiterjesztve a transzlingválás hatókörét az osztálytermen túlra. A fejezet tartalmazza a gyermekek iskolaérettségét értékelő, kísérleti transzlingváló teszt eredményeit, amely kimutatta, hogy a kétnyelvű nyelvi szocializáció nem befolyásolja hátrányosan a tanulmányaikat magyar nyelven megkezdő kétnyelvű tanulók teljesítményét egy olyan intézményi környezetben, amely egyre inkább teret enged a transzlingvális beszédmódoknak.

A 3.6 fejezetben a transzlingválás és az iskolai környezet közötti kapcsolatot vizsgáljuk: a tanulók és a tanulási környezet közötti interakció típusokat, amelyek támogatják a tanulók kommunikációs kompetenciáját. A tanulási környezet vizuális és fizikai összetevőinek kritikai értékelése rávilágít arra, hogy a transzlingváló megközelítések hogyan járulnak hozzá az iskolai környezet átalakításához. A 3.7 fejezet a közösségi alapú tanulás olyan lehetőségeit vizsgálja, amelyek figyelembe veszik a helyi tudásgyakorlatokat és episztemológiákat az iskolai tanulási tevékenységek kontextusában. Különböző tanórán kívüli projekteken és rögzített tantermi pillanatokon keresztül áttekintjük, hogy az etikus gondoskodás és a transzkulturális tanulási megközelítések milyen módon játszanak szerepet a kulturálisan felszabadító oktatásban, és amellet érvelünk, hogy a közösségi alapú transzlingváló oktatási megközelítések – helyi szinten – hozzájárulnak a tanterv közösséghez való igazításához. A 3.8 fejezet a helyi írásbeliséggel kapcsolatos gyakorlatokat írja le, és foglalkozik a sztenderdizáció és a heterografikus írás kérdéseivel. Rávilágítunk a tanulók által már ismert magyar ábécét hasznosító, arra alapuló romani szövegek olvasásában és írásában rejlő lehetőségekre. Ennek a megközelítésnek köszönhetően a tanárok az írás-olvasási készségek fejlesztésére mint olyan általános nyelvi kompetenciák támogatására összpontosíthatnak, amelyek nem kötődnek egy adott megnevezett nyelvhez. Bemutatjuk a gyerekek kreativitását, amikor lehetőséget kapnak arra, hogy romani nyelvű szövegeket olvassanak és írjanak. A 3.9 fejezetben a videók alapján azt elemezzük, hogy a transzlingválás és a hatékony tanulásszervezés hogyan támogatják egymást. A tanulók otthoni nyelvi gyakorlatai a tanár által vezetett frontális tanulási helyzetekben is jelen vannak, de sokszor rejtett módon. A tanulóközpontú tevékenységekben, például a páros és csoportmunkában a tanulók otthoni nyelvi gyakorlatai szükségszerűen felszínre kerülnek, és a tanárok nagyobb mértékben

építhetnek rájuk. A fejezet az adaptív iskolai oktatás kontextusában vizsgálja a transzlingváláson alapuló tanulási megközelítéseket. A 3.10 fejezetben megvilágítjuk a különböző beszélői hangok megidézésében rejlő lehetőségeket az oktatás kontextusaiban. Olyan transzlingváló pillanatokkal foglalkozunk, amelyek stilizációval járnak, például a diákok utánozzák a felnőttek beszédét, a szülők megszemélyesítik a tanárokat és fordítva. A tanulók, szülők és a tanárok hangját a heteroglosszia perspektívájából elemezzük. A transzlingválás során a különböző hangok megjelenése stratégiai lehetőséget nyújt a szereplőknek arra, hogy saját szerepükre és társas pozícióikra reflektáljanak.

The book is intended to support researchers, postgraduate students, pre- and in-service teachers of Romani speaking students in Europe and, more generally, experts working with students whose home language practices are different from the teachers' and/or the school curricula. It brings the results of current trends in translanguaging theory to bear on specific, live school situations and illustrates translanguaging as a stance on a rich collection of field materials. The chapters report on the possibilities of translanguaging in a Central European context characterised by monolingual ideologies. Our project presents translanguaging as an opportunity for speakers of Romani, a language with only sporadic literacy, to enhance their success at school. Romani is the home language of hundreds and thousands of students across Europe. These students are always taught in another language, depending on the country or region where they live. Romani is neither an official language nor the language of public administration or school system anywhere in the world. This situation is in some respects similar to contexts of the global south, where students often speak a local non-standardized language different from the language of the school system. Our research sites are a small-town and village setting in Central Europe, characterised by bilingual practices in the intersection of a standardised, official state language and local ways of Romani speaking. These contexts, however, reflect a pattern which is repeated in numerous localities across Europe.

A könyv célja, hogy segítséget nyújtson kutatóknak, hallgatóknak, romaniul (is) beszélő diákokat tanító tanároknak, valamint általában azoknak a szakembereknek, akik olyan diákokkal foglalkoznak, akiknek az otthoni nyelvi gyakorlatai eltérnek a tanáraikétól és/vagy az iskolai tantervben foglaltaktól. A könyv a transzlingválás aktuális irányzatainak eredményeit konkrét, valós iskolai helyzetekre vonatkoztatja, és a transzlingválást mint pedagógiai hozzáállást gazdag anyagon szemlélteti. A fejezetek a transzlingválás lehetőségeiről egynyelvűségi ideológiák által meghatározott közép-európai kontextusban számolnak be. Projektünk a transzlingválást úgy mutatja be, mint a csak szórványos és nem sztenderdizált írásbeliséggel jellemezhető romani nyelv beszélői számára az iskolai sikeresség fokozásának lehetőségét. A romani több százezer diák otthoni beszédmódjait határozza meg Európa-szerte. Ezeket a diákokat mindig más nyelven tanítják, attól függően, hogy melyik országban vagy régióban élnek. A romani nem hivatalos nyelv, és nem is a közigazgatás vagy az iskolarendszer nyelve sehol a világon. Ez a helyzet bizonyos szempontból hasonlít a globális délen gyakori nyelvi helyzetekhez, ahol a diákok gyakran az iskolarendszer nyelvétől eltérő, nem sztenderdizált helyi megszólalási módokat követnek. Kutatási helyszíneink közép-európai kisvárosi és falusi környezetben találhatóak, amelyeket a standardizált, hivatalos államnyelv és a helyi roma beszédmódok metszéspontjában alakuló kétnyelvű gyakorlatok jellemeznek. E kontextusok mintái azonban Európa számos településén megismétlődnek.

Heltai János Imre és Tarsoly Eszter

Budapest, 2022. Március 27.

A projektet az Európai Bizottság támogatta. A kiadványban megjelentek nem szükségszerűen tükrözik az Európai Bizottság nézeteit.

A projektet az Európai Bizottság támogatta. A kiadványban megjelentek nem szükségszerűen tükrözik az Európai Bizottság nézeteit.